

מדינת הרווחה בישראל ובעולם

מבחן בית מסכם

המרצה:

מגיש:

שאלה 1: עתידה של מדינת הרווחה המודרנית

עם סיומה של מלחמת העולם השנייה קמו באירופה מדינות סוציאל דמוקרטיות, אשר התפתחו למדינות רווחה בהמשך. ההתפתחות התרחשה במיוחד בארצות המערב, אולם תפיסותיה הבסיסיות של מדינת הרווחה חדרו גם למדינות נוספות ביבשות אמריקה, אסיה ואפריקה. התפתחות זו באה לידי ביטוי בפעולות כמו הגדלת ההוצאה הממשלתית על שירותים חברתיים, התרחבות של חקיקה סוציאלית, פיתוח תוכניות התערבות להתמודדות עם מגוון רחב של בעיות חברתיות וכן מעורבות ישירה של הממשלה בהספקה של שירותים חברתיים מגוונים (קטן, 1994, עמ' 17). מדינות הרווחה הצליחו להתקיים לפחות במשך שני עשורים לאחר מלחמת העולם השנייה, תוך התנגדות מצד אחד לקומוניזם הטוטליטרי, ומצד שני לקפיטליזם חסר האיזונים והבלמים שאפיין את ארה"ב (שביד, 2008, עמ' 148).

אך למרות ההתפתחות המואצת של מדינות הרווחה בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה, בשנות השבעים והשמונים של המאה העשרים החלו לעמוד בפניה קשיים, ואנו עדים להפסקה מסוימת בהתפתחויות הללו, כאשר בחלק מהמדינות מתרחשת נסיגה בהוצאה הממשלתית על רווחה ושירותים חברתיים במספר תחומים. במקביל מתרחשים תהליכי הפרטה ועימם כניסה של ארגונים לא ממשלתיים כמו ארגונים וולונטריים וארגונים פרטיים-עסקיים לעולם הרווחה (קטן, עמ' 17). כמו כן, חל גם תהליך של התמקצעות מוסמכת בכל תחומי הפעילות החברתית (שביד, עמ' 149). מדיניות הצמצומים והקיצוצים בתוכניות הרווחה ננקטת בידי ממשלות שונות בעולם, שמרניות בזהותן כמו גם סוציאל-דמוקרטיות במהותן. גם בישראל הוכנסו שינויים שונים הן על ידי ממשלת הליכוד והן על ידי ממשלת העבודה. הקו המשותף אשר מאפיין את המדיניות של כל הממשלות הללו הוא אימוץ ההשקפה הפוליטית הנאו-ליברלית אשר הפכה לדומיננטית במחשבתם של קובעי המדיניות. תפיסה זו מתנגדת להתערבות המדינה בענייני חברה וכלכלה, וגם בנושאי רווחה היא רואה חשיבות בהענקת חופש כלכלי תוך אמונה שהפעולה של כוחות השוק מספיקה על מנת לספק את הצרכים הסוציאליים של החברה בימינו (דורון, 2003, עמ' 276). בשל כך, מתרבות הטענות בשנים האחרונות כי לא מדובר רק בנסיגה חלקית של מדינת הרווחה במספר תחומים, אלא בקריסתה המוחלטת (קטן, עמ' 17).

יש הטוענים, כי הצמצומים ימשיכו ללוות אותנו עוד במשך תקופה ארוכה, וכי מדיניות של רווחה אינה יכולה להתקיים במשק גלובלי הבנוי על כלכלה בעלת אופי תחרותי המאפיינת את המשטר הקפיטליסטי. מכאן, שלקבוצות גדולות באוכלוסייה יהיה קשה מאוד לשמור על רמת החיים שלהן והן עלולות להתדרדר למצוקה חברתית-כלכלית קשה יותר מכפי שהן נמצאות בה כיום. לעומת זאת, יש הטוענים כי אנו נמצאים בתקופת מעבר בה עלינו להסתגל לנסיבות פוליטיות וכלכליות חדשות, וכאשר תחלוף תקופה זו שיעור הצמיחה יגדל מחדש. השינויים הטכנולוגיים הם אלו אשר יובילו לצמיחה ולשינוי בצמצומים שחלו במדינות הרווחה, והממשלות יכוונו את הסדרי הרווחה והביטחון הסוציאלי כך שיתאימו לדרישות החדשות של יעילות במציאות הכלכלית החדשה, תוך שיפור הסדרי הרווחה של כלל האוכלוסייה (דורון, עמ' 277).

העובדה שמדינת הרווחה מצטמצמת קשורה במספר גורמים. אחת הטענות היא, כי ממשלה אינה יכולה לטפל באופן יעיל בכל הבעיות החברתיות הקיימות, והמעורבות שלה לעתים מביאה לתוצאות הפוכות ממה שייחלה להן, כמו העמקת העוני והמצוקה החברתית. בנוסף, העול הכלכלי הכבד של תוכניות הרווחה השונות מסכן את היציבות הכלכלית של המדינה ופוגע בכושר הצמיחה שלה. רוב מדינות הרווחה מתקשות לגייס את המשאבים הכספיים הנדרשים למימושן של תוכניות

שאלה 2 : מוסריותו של מודל הרווחה האמריקאי ביחס למודל הסקנדינבי

מדינת הרווחה הקפיטליסטית, כארה"ב, היא בעלת מבנה של שלושה בסיסים אשר תומכים הדדית זה בזה: ממשל דמוקרטי, כלכלת שוק ומערכת רווחה הכוללת רשת ביטחון סוציאלי. מערכת הרווחה מספקת שירותים חברתיים כמו בריאות, חינוך ודיור ומחלקת מחדש באופן הוגן את ההכנסות מכספי המסים, תוך הענקת שירותים וקצבאות על בסיס ראוי (אטאס, עמ' 940-939).

בארה"ב קיימות שתי השקפות לפיהן מארגנים אזרחים אמריקנים את דעותיהם בנוגע לנושאים ציבוריים, ואשר משפיעות על התנהלותה כמדינת רווחה. הראשונה היא ההשקפה השמרנית, אשר מבוססת על "ניצחון הפרט", הלא הוא אידיאל האדם אשר עובד קשה, מסתמך על עצמו ומצליח לפי התנאים שקבע לעצמו, והשנייה היא השקפת הרווחה החברתית, אשר מבוססת על נרטיב "הקהילה הנדיבה" (ליפסקי, 2013, עמ' 11).

במידה דומה, קיימות שתי גרסאות למדינת הרווחה, האחת עם דגש על המילה "רווחה" והשנייה עם דגש על המילה "מדינה". הגרסה הראשונה מדגישה את המדיניות והמוסדות המעצבים מערכות תמיכה באנשים אשר אינם יכולים לתמוך בעצמם, ועוסקת בשאלות כמו מי אמור לקבל שירותים חברתיים, אילו סוגים של תמיכה יש להציע ובאיזו רמה. הגרסה השנייה, לעומתה, מדגישה את הסיפור של המדינה, ועוסקת בנושאים כמו: מטרותיה של המדינה וסדרי העדיפויות שלה, מה נכלל במדיניות שלה ומהן הבחירות אשר יהיו הטובות ביותר עבורה (ליפסקי, עמ' 12-11).

על פי ההנחות המרכזיות של ההשקפה השמרנית, חברה שבה השווקים חופשיים ככל הניתן מהתערבות מובילה לתוצאות טובות יותר, והשגשוג הוא גדול יותר, ככל שמסתמכים על משאביהם של אנשים פרטיים. האדישות של הדוגלים בהשקפה זו לאי שוויון והסכמה למדיניות שמשרתת את העשירים על חשבון החלשים מבוססות על הנחות אלו (ליפסקי, עמ' 14).

מכאן, שלפי השקפה זו חלק מהכלים בהם משתמש הממשל הם מזיקים לחברה טובה, כיוון שגופים ממשלתיים אינם יעילים. לכן, כאשר הדבר אפשרי יש להעביר את התפקידים לידיים פרטיות, שכן סביר להניח שהן יבצעו אותם באופן היעיל ביותר בעבור עלות נמוכה יותר. מכאן נובע גם שיש לצמצם משאבים לתוכניות ממשלתיות עד כמה שניתן. היחיד הוא הדמות המרכזית, כאשר האחריות לרווחתו נמצאת בידיו בלבד (ליפסקי, עמ' 15-14).

לעומת ההשקפה השמרנית, ההנחות העומדות בבסיס ההשקפה הליברלית הן כי באמצעות פעולות ציבוריות כמו יצירת מסגרות עבודה חוקיות והשקעה בתשתיות ובהון אנושי תושג הצלחה כלכלית. כלומר, כאשר הממשלה מחליטה ובוחרת לפי האינטרס הציבורי, ומאזנת את צרכי היוזמות המסחריות עם בריאותם וביטחונם הכלכלי של האזרחים, אז פורחים השווקים. המדינה היא זו שיוצרת את הכלכלה, ומבקשת מצד אחד להבטיח את השגשוג, אך מצד שני יוצרת חוקים המגנים על אוכלוסיות חלשות ואשר ממתנים השלכות שליליות פוטנציאליות של כוחות השוק (ליפסקי, עמ' 15).

המדינות הסקנדינביות הסוציאל-דמוקרטיות, לעומת ארה"ב, הולכות רחוק יותר בחשיבתן לגבי התנהלות כלכלית ברמת המדינה. הן מצהירות כי מטרתן היא לבטל את כל ההבדלים המעמדיים וליצור חברה שבה יש לכל התושבים אפשרות שווה ולא רק הזדמנות שווה ליהנות מהיתרונות החומריים והלא חומריים שיש לחברה להציע. בנוסף, המודל הכלכלי אשר יצרו המדינות הסקנדינביות זוכה לתמיכה של רוב יציב בין 60%-70% מחברי הפרלמנט, לכן לא קיים עבורן אתגר נגדי משמעותי (וטורי, 2007, עמ' 1).